

DAGENS FRÅGOR

Den 18 dec. 1943.

Intryck från Danmark hösten 1943 är ett helt annat land än Danmark **Danmark.** i våras. När jag i början av oktober återvände till Köpenhamn efter ett par månaders vistelse i Sverige, fann jag nästan allting förändrat. Inte ens den yttre stadsbilden var sig helt lik, eftersom sabotagedådens tilltagande omfattning börjat lämna spår efter sig också i stadens centrala delar. Under våren hade man kunnat konstatera, att kriget i förvånande ringa grad tryckte sin prägel på landet. Visserligen såg man överallt tyska soldater, och mörkläggningen irriterade, men i huvudsak förlöpte livet normalt. Människor man träffade försummade sällan att inskräpa hur olyckliga de var över tillståndet och över att inte få tillhöra ett fritt folk, men de hade kanske inte behövt ge sitt påstående så starkt eftertryck, om inte skenet talat emot dem. Till det yttre var den gamla idyllen tämligen orörd.

Utän tvekan kände de flesta danskar därför förändringarna den 29 augusti som en stor lättnad. Samvetena behövde inte längre känna sig anfäktade av falskheten i att säga ja till det samgående med Tyskland, man egentligen ville säga nej till. Den 29 augusti sade regeringen äntligen det klara nej, som många längtat efter, och det fanns ingen, som satte i fråga, att inte detta nej varit befogat. Tyskarnas krav var sådana, att ingen dansk regering kunde gå med på dem.

De högsta lagliga myndigheterna, kung, regering och riksdag, suspenderades, och alla försök att bilda ny regering misslyckades. Tyskarna har sedan slagit sig till ro med det regeringslösa tillståndet. De nyheter, som under denna nya situation har nått och når Sverige, rör sig så gott som uteslutande om den illegala verksamheten, sådan den kommer till synes främst i sabotage. Denna nyhetsförmedling gör emellertid inte full rättvisa åt tillståndet i Danmark, och jag hörde stundom danskar klaga över det ensidiga nyhetsmaterialet. Förhållandet är nämligen, att det legala maskineriet fortfarande i stor utsträckning fungerar. Administrationen är i huvudsak intakt, och ämbetsmännen är fast beslutna att stå emot alla försök till tyska ingrepp, som skulle stå i strid med landets egna lagar. Riksdagen sammanträder visserligen inte, men partiernas samarbetsutskott är i funktion och behandlar inte minst frågor som rör förhållandet till ockupationsmakten. Någon regering existerar inte, men man hör ofta, att gamla regeringsmedlemmar, inte minst förre statsminister Buhl, rådfrågas. Doktor Best, som efter undantagstillståndets upphävande återinsattes i sina fullmakter, fortsätter sin förhandlingspolitik. Härvid går han i regel tjänstevägen och vänder sig till utrikesministeriet och dess departementschef Svenningsen. Så var t. ex. fallet den 20 november, då han på denna väg meddelade, att

om inte danskarna själva hindrade Kaj Munk från att predika i Köpenhamn, vilket var meningen att han skulle göra den 21, så skulle tyskarna ingripa och hindra honom. Utrikesministeriet underrättade kyrkoministeriet, som i sin tur underrättade biskopen. Eftersom kyrkan inte ville ta upp kamp på denna grund kom man överens om att Munk inte skulle predika.

Det legala statsmaskineriet är sålunda till stor del i funktion, men naturligtvis kan det endast bli tal om att sköta löpande ärenden och mycket får en provisorisk karaktär. Man utnämner t. ex. inte ämbetsmän utan endast konstituerar. Ny lagstiftning kan givetvis inte komma till stånd, och budget o. dyl. måste fastställas genom förordningar. Allt utföres med tanke och tro på att den dag inte är långt borta, då folket åter skall få råda sig självt. Hur avlägsen den dagen är, gör man sig olika föreställningar om, men i regel är synen ganska optimistisk. Under oktober och november träffade jag många människor i Köpenhamn, som trodde, att kriget skulle vara slut till jul. Till att tron på snara omvälvningar var så utbredd bidrog också tyskarna själva genom sin oro för överhängande invasion på Jylland.

Även om dansk administration fortsatt att fungera i överraskande vid utsträckning, så är det givet, att annan legal verksamhet mycket försvårats. Utegångsförbudet, som rått under större delen av hösten i Köpenhamn, har förhindrat alla kvällssammankomster. Mötesförbudet har under hösten något skiftat, men genomgående var att politiska möten inte fick förekomma. Tidningscensuren har varit sträng. Tidningarnas ledare rörde sig under de månader jag vistades i landet aldrig om de ting, som mest var i folks tankar, kriget och utrikes händelserna, utan höll sig till frågor om hembiträden, bibliotek o. dyl.

Följden har givetvis blivit, att den illegala verksamheten fått ökad omfattning. Också mera representativa kretsar har nu slutit sig till denna, och tonen i de illegala publikationerna, vilka enligt polisens uppskattning i november uppgick till 32, har blivit betydligt värdigare. De illegala organisationerna har sammanslutit sig till »Danmarks Frihedsraad», där nu män av sinsemellan helt skiljaktig politisk färg samarbetar. De enas i sin aktivistiska syn på ögonblickets krav. Det är främst denna aktivism, som skiljer dem från de kretsar, som fortfarande vill nöja sig med passivt försvar i legala former. Den aktiva kampens viktigaste vapen är sabotage, eftersom intet annat slags krigföring står till förfogande. Vilka som utför själva sabotagehandlingarna är svårt att avgöra, men säkerligen är det både fråga om fallskärmsjägare från England och om inhemska krafter alltifrån kommunister till konservativ ungdom. Arbetet synes vara synnerligen väl organiserat. Stundom lyckas tyskarna gripa någon sabotör eller någon utgivare av en illegal tidning, men fastän man inte tvekat att använda tortyr för att få en inblick i det illegala arbetets organisation, har man aldrig lyckats linda upp några trådar. Undantagstillstånd, judeförföljelser, dödsdomar, tortyr, utgångsförbud m. m. har införts som medel i kampen mot sabotagen men har endast haft motsatt verkan. De har vållat stigande förbittring och fått allt fler att ansluta sig till den aktiva kampen.

Så mycket har dock inte vunnits med den 29 augusti, att det danska folket fått enhetliga och klara linjer att gå efter. Det råder fortfarande stor splittring i fråga om vilka medel som bör komma till användning i den nationella försvarskampen. Attentat och sabotage vinner i regel gillande, när de riktas mot ockupationsmakten eller mot Schalburgkåren och andra fosterlandsförrädare. Däremot blir opinionen ganska delad, när sabotagen går ut över danska företag, som endast mer eller mindre indirekt tjänar tyska intressen, eller när de huvudsakligen träffar oskyldiga. Jag hörde en gång en professor inför en talrik församling tala om den vämjelse han kände inför ett sådant sabotage som det mot färjan Själland. I mera aktivistiska kretsar menar man däremot, att det inte kan hjälpas, om i krig också oskyldiga stundom blir träffade. Overretssagfører Krenchels kamp mot sabotagen har blivit beryktad, därför att den förts med tysk välsignelse, men inte desto mindre säges hans synpunkter ha mötts med en hel del förståelse, främst i den danska landsorten.

För många danskar är det ett svårt personligt problem, vilken hållning de skall intaga till den illegala verksamheten. Man kan inte som i normala tider fördöma allt handlande mot lagarna utan måste erkänna, att för närvarande ofta laglöshet kan böttna i sann fosterlandskärlek. På samma gång utnyttjas givetvis denna lagens upplösning också av många sämre element. Det blir svårt att längre se skillnad mellan vad som är gott och ont, rätt och orätt. Hur långt skall Danmark hinna på denna väg mot kaos, innan sakerna tar en ny vändning och återuppbyggnadsarbetet kan börja? Som svar på den frågan finns det ingenting annat än lösa spekulationer och gissningar, men man kan i varje fall börja tänka över hur man skall bemästra de problem som då kommer att uppstå. Här om har diskussionen under hösten blivit allt livligare, även om den inte kunnat föras offentligt, eftersom ett offentligt dryftande skulle behöva förutsätta Tysklands seger. I den illegala pressen och i de privata samtalen har framför allt kommit fram en oro för hur man skall kunna få den ungdom, som nu vänjer sig vid att med vapen i hand skapa rätt på egen hand, att åter underkasta sig lagliga former. Man är rädd för att väpnade kårer, bestående av kommunister, konservativ ungdom och kanske också av kvarlämnade delar av den tyska krigsmakten, skall operera på egen hand, utkräva hämnd och kanske också vända vapnen mot varandra. Skall den danska polisen kunna pacificera sådana kårer? Somliga går så långt, att de säger sig i sådant tillfälle önska svensk intervention, men detta är dock ingen allmän åsikt.

Ett viktigt inlägg i den underjordiska diskussionen om framtidsproblemen har under hösten gjorts av Danmarks Frihedsraad, som sänt ut några riktlinjer. Huvudavsikten säges vara: »1) Demokratiet skal ufortøvet og uindskrænket genindføres og dets Fremtid sikres. 2) De der er skyldige i eller medansvarlige for at vort Selvstyre og vort Retsgrundlag blev krænket under Besættelsen og de som har draget personlig Fordel af Landets Ufrihed bør staa til Ansvar for deres Handlinger. 3) Enhver Straffeforanstaltning der maatte blive

iværksat overfor saadanne Personer skal være i Overensstemmelse med rodfæstet dansk Retsbevidsthed og gennemføres ad lovlig Vej, saaledes at man undgaar en Selvjustits.» I olika punkter framställs hur detta program skall förverkligas. Nazistiska element skall omedelbart fängslas. De flesta uppgörelserna skall emellertid anstå, till dess en ny riksdag hunnit väljas. »Den derefter valgte Rigsdag og den Regering der fremgaar heraf skal foruden de almindelige Samfundsproblemer, herunder Beskæftigelsesproblemet, tage Stilling til: 1) Nedsættelse af en parlamentarisk Kommission til Undersøgelse af om Enkeltpersoner indenfor Ministerium og Administration har gjort sig skyldige i strafbare Undladelser og Fortielser af Betydning for Landets Forsvarsforanstaltninger i Dagene omkring den 9. April.» En liknande kommission skall undersöka, om ansvar kan utkrävas av regeringar och riksdagsförsamlingar under ockupationen. Man betonar emellertid, att det här inte är fråga om att kriminalisera ett allmänt ansvar för den politik, som förts med stöd av folkets flertal, hur olycklig denna än visat sig vara. Vidare skall man införa lagbestämmelser mot ämbets- och tjänstemän, »som paa Grund af Nazi-sympatier eller Eftergivenhed og Slaphed har vist sig uegnede til at deltage i et demokratisk Samfunds Forvaltning». Personer som på grund av sin patriotiska hållning lidit ekonomiska förluster under ockupationen skall få ersättning, krigsvinster skall konfiskeras, och slutligen nämnes också att en »særlig Lovgivning om nazistisk og antidemokratisk Virksomhed i Besættelsestiden» skall genomföras.

I vilken grad detta program skall kunna förverkligas är omöjligt att avgöra. Den största svårigheten blir givetvis att hålla tillbaka de extrema elementen. Att detta skall kunna ske med så moderata ord som de ovan antydda, betvivlas av många.

Hur en ordnad uppgörelse med nationellt opålitliga element skall gå till, har man denna höst demonstrerat i fallet Stangerup. Hakon Stangerup, som vunnit stort anseende i vida kretsar i Sverige, har länge varit illa sedd i Danmark på grund av sin politiska opportunist. När nu en gång i oktober ett tillfälle erbjöd sig till rent sakliga angrepp på hans verksamhet som översättare av svenska böcker, kastade sig opinionen så våldsamt över honom, att han fick träda tillbaka från sin ställning som medarbetare i *Nationaltidende*. Han har även bebådat, att han vid första möjlighet skall avsäga sig sitt riksdagsmandat. Både litterärt och politiskt är han en död man, och man uttryckte ofta sin förundran och sitt beklagande över, att han blivit så känd i Sverige. De illegala tidningarna skrev, att Sveriges konung varje dag ser efter i sin brevlåda, om det inte kommer något brev från Stangerup med Nordstjärneorden i retur.

I våras dominerades diskussionerna om framtiden av problemet Norden, och många talade om att ett förenat Norden var en livsnödvändighet för Danmark. Under hösten har de nordiska tankarna inte varit så framträdande. Nordiskt stoff har varit bannlyst från offentliga möten och haft mycket svårt att passera tidningscensuren. De nordiska föreningarna — Norden, Dansk-nordisk Ungdomsforbund, Det frie Nord — har fortsatt sitt arbete men måst hålla sig mera i

det tysta. Dock har de kunnat fortsätta att utge sina publikationer. Drömmen om det enade Norden föreföll emellertid ha ryckt längre bort. Jag hörde knappast längre någon som i våras tro, att man omedelbart vid fredsslutet skulle kunna proklamera ett enat Norden. Det gällde nu först och främst att skapa ordning i det egna landet, och man var klar över att detta måste utföras av dem som stannat hemma, inte av dem som flytt till England eller Sverige utan att ha varit i direkt fara.

Blicken är dock fortfarande i hög grad riktad mot norr. I förhållandet till Norge känner man de nya förhållandena som en lättnad, eftersom Norges och Danmarks ställning blivit mera likartad. Känslorna till Sverige domineras av tacksamhet för vad vi gör mot de danska flyktingarna, och man hoppas, att Sverige skall få stå orört till krigets slut. I fråga om Finland har det dessvärre varit mera ovanligt att möta sympatiska känslor, och man saknar i regel sinne för att också Finland hör till Norden. De hotfulla tonerna från Moskva mot en nordisk sammanslutning känns som riktade mera mot Finland än mot Norden. Förhållandet till Ryssland känns överhuvud taget föga oroande. Man har nog att göra med Tyskland som betraktas som landets enda fiende. Ty detta har i varje fall Tyskland lyckats åstadkomma med händelserna den 29 augusti och 1 oktober: att ta bort den sista rest av förståelse och vänskap som ännu kunde finnas kvar. Finns det nu några andra känslor än hat mot ockupationsmakten, så är det medlidande med en part, som egentligen redan anses slagen och ur spelet.

3 dec.

Sten Rodhe.

Rumänien I Rysslands kaotiska medeltidshistoria uppträder **stör och Moskva.** I Rysslands kaotiska medeltidshistoria uppträder storfurstendömet Moskva vid 1400-talets början som en samlande makt. Från den tiden till våra dagar ha självhärskarna i Kreml ständigt förstått att öka sina besittningar och sin makt genom erövringar åt de håll där motstånd mött och genom kolonisation av herrelösa länder.

Detta moskovitiska välde, som från en ringa början växer genom århundradena till allt mera jättelika dimensioner och till synes utan att veta av gränser, liknar ingen annan statsbildning i forntid eller nutid. Babyloniers och persers, Alexanders och Roms, hohensaufers och spanjorers världsriken ägde mått och satte sig gränser, liksom i våra dagar det jordomfattande brittiska imperiet. För tanken te sig dessa riken organiska, till form och utsträckning bestämda av ett skapande förnuft. Man kan likna dem vid elefanten och blåvalen: störst bland jämförliga varelser, om man så vill kolosser, men kolosser med en ändamålsbestämd, på sitt sätt harmonisk skapnad. Ryssland ensamt bland imperier, det formlost och måttlost växande, kan icke karakteriseras med någon liknande bild. Det är snarare likt en av rymdens nya stjärnor, en liten, skenbart oansenlig himlakropp, som plötsligt spränger sitt hölje och flödar ut i rymden som en gasnebulosa med gigantiska mått, ständigt och oavlatligt växande.

Det ryska rikets tillväxt kan också endast beskrivas med tal av det slag, som man brukar kalla astronomiska, tal som äro så stora, att de knappast kunna göras åskådliga för tanken.

Ingen lantmätare ritade någonsin en karta över det medeltida storfurstendömet Moskva, och troligen hade det inga fasta, bestämda gränslinjer i vår tids mening. Det var kanske större än det kejserliga guvernementet med samma namn, säkerligen betydligt mindre än den nutida Moskvaregionen inom Ryska socialistiska federativa sovjetrepubliken. Gissningsvis och högt räknat kan man sätta dess ytvidd till omkring 100,000 kvadratkilometer.

Rysslands ytvidd år 1914, storfurstendömet Finland inräknat, var i runt tal 22,100,000 kvadratkilometer. På ungefär femhundra år hade härskarna i Kreml sålunda vidgat sitt välde med 22 millioner kvadratkilometer, ungefär 50 gånger det nutida Sveriges ytvidd, 75 gånger Rumäniens areal före skiljedomen i Wien, tre och en halv gång det icke-ryska Europa. Detta betyder, att Moskvas territorium under dessa femhundra år tillväxte med genomsnittligen 44,000 kvadratkilometer om året eller 120 kvadratkilometer (24,000 tunnland eller 120 millioner kvadratmeter) *om dagen*. Om denna expansion hade försiggått med jämn hastighet, skulle ett landområde med Skånes ytvidd ha uppslukats på tre månader och Stockholms areal ha motsvarat den normala portionen för en dag. Av denna jättelika tillväxt har ungefär en fjärdedel skett inom Europas gränser, d. v. s. väster om Ural.

Den ryska nebulosans expansion har aldrig stannat vid några etniska eller språkliga gränser. Att ryska språket nu talas och förstås inom större delen av Sovjetunionen beror helt och hållet på ämbetsmannavälde och språkförtryck samt — öster ut — på en kolonisation, som till stor del har skett i formen av despotisk förflyttning av folkgrupper och individer. Otaliga äro de nationella minoriteter, vilkas språk härvid ha undertryckts eller utrotats. Inom Ryssland har aldrig något annat språk än det ryska tillåtits att utveckla sig till kulturspråk. Herrarna i Kreml, vad namn och titel de än burit, ha alltid föredragit barbariet framför icke-rysk nationell kultur.

Det är sant, att Rysslands framträngande åt väster hejdades 1918 och fick en gräns genom upprättandet av randstaterna. Men att man på rysk sida har betraktat detta som ett blott tillfälligt stillestånd visas tillräckligt tydligt av de öden som redan ha övergått de baltiska republikerna och Polen och som, på den ryska västgränsens båda flanker, i dessa dagar hota Finland och Rumänien.

Den ryska expansionen mot Balkan har varit långsam men orubb- ligt konsekvent, liksom den ryska expansionen mot Östersjön. Tsargrad, »kejsarstaden», är det ryska namnet på Konstantinopel. Sedan denna stad, den ortodoxa kyrkans ärevördiga huvudstad, hade fallit i turkarnas händer, betraktade storfursten i Moskva sig som de bysantinska kejsarnas arvtagare, och allt sedan dess intill den siste tsarens fall har den ryska politiken bedrivits som om det varit ett av dess mål att återupprätta det östromerska riket under rysk spira.

En annan, mera uttryckligt tillkännagiven avsikt har varit att samla alla slaviska folk under rysk ledning; och denna avsikt synes icke ha försvunnit med den olycklige Nikolaj II.

Men det beständiga genomgångslandet för folkvandringarna från stäppen mot Medelhavet, det icke-slaviska Rumänien, ligger i ordets bokstavlige betydelse i vägen för förverkligandet av båda dessa tankar. Södra Bessarabiens slättland, ingången från öster till nedre Donaudalen, är också porten till Balkan.

Vi bruka betrakta Rumänien som en ung stat. »Gamla Rumänien», vars gränskonturer vi minnas från kartorna från förra världskrigets tid och dessförinnan, blev också först 1861 en enhetlig stat, stod under turkisk överhöghet till 1878 och blev konungarrike 1881. Men bortom dessa färska årtal ligger en lång historia.

En rumänsk nationalitet har existerat ända sedan antikens dagar. Dess ursprung går tillbaka till den tid, då Trajanus vid 100-talets början besegrade dacerna och lät sina veteraner kolonisera deras land. Halvtannat århundrade senare uppgav Rom landet, och dess bofasta invånare med romersk härkomst och latinskt språk blevo isolerade från den antika kulturvärlden men behöllo både sitt romerska nationalmedvetande och sitt folkliga latin. Om också starkt uppblandade med främmande element, ha både folket och språket levat kvar allt intill denna dag och synas högeligen benägna att fortsätta sin existens allt framgent. De nutida rumänerna äro icke blott den största av sydöstra Europas nationer utan stå också i fråga om andlig och materiell kultur, energi och duglighet i jämbredd med vilket västerländskt folk som helst.

Självständiga och varaktiga rumänska stater uppstodo först på 1300-talet. Den största och viktigaste var Moldau, vars förste härskare, Bogdan, enligt krönikorna steg ner från Karpaterna 1359 för att grunda sitt rike. Inom föga mer än trettio år hade Moldau vunnit de gränser som det sedan, kulturellt och etniskt sett, har behållit: i norr och öster Dnjestr, i söder Donaumynningarna. Även öster om Dnjestr låg en del av riket, ett avlångt område utmed floden, som nu bär namnet Moldaviska sovjetrepubliken.

Det rumänska furstendömet Moldau, som sedan oavbrutet bestod till dess att det 1861 uppgick i det nybildade Rumänien, hade sålunda vunnit självständig existens inom sina historiska gränser redan innan det avlägsna moskovitiska storfurstendömet började sin expansion över de ryska slätterna. Att Moldau icke redan under senmedeltiden, liksom Frankrike och Spanien, utvecklades till en verklig nationalstat, berodde väl huvudsakligen på en olycka, som västra Europa undslapp, nämligen den turkiska erövringen.

Stefan den store, furste av Moldau under senare hälften av 1400-talet, och hans krigiska folkhär stredo som lejon mot både turkar och polacker. I årtionden lyckades de försvara sitt land. Men kort efter Stefans död förlorades den långa striden. Polackerna hade man lyckats slå tillbaka, men turkarna segrade. Trots allt fick Moldau behålla sin autonomi, men fursten blev skattskyldig under sultanen, och turkiska garnisoner förlades i borgar och befästa städer.

Sådan förblev ställningen under århundraden. De rumänska bönderna fingo behålla sin jord, fursten och bojarerna sin makt inom landets gränser; inga försök gjordes att kolonisera landet med turkar, och den ortodoxa kyrkan lämnades i fred. Endast i ett avseende rubbades landets integritet, då turkarna 1538 intogo den landsända, som de sedan kallade Budjak: södra delen av Bessarabien upp till staden Tighina vid Dnjestr, som blev ett turkiskt militärläger, känt i historien under det turkiska namnet Bender.

När furstendömet Moldau 1538 förlorade södra Bessarabien till de otrogna, förstod redan samtiden att en naturlig helhet hade sönderstyckats. Furst Stefan Gräshoppan av Moldau, som hade uppgivit området, mördades av sina bojarer, som för samtid och eftervärld rättfärdigade sitt dåd med ett öppet brev, där de förklarade, att landet hade erfarit, att fursten var turkarna mera bevägen än de kristna. Och generation efter generation var det de moldaviska stormännens ofta yppade önskedröm att återerövra det förlorade.

På egen hand kunde de icke betvinga det väldiga osmanska riket, men med tiden uppväxte en makt i nordost, som de trodde sig kunna påräkna som bundsförvant. Storfurstendömet Moskva hade förvandlats till tsarernas Ryssland och utbrett sitt välde vida omkring. Omkring 1660 erövrade ryssarna Ukraina öster om Dnjepr, och deras planer gingo längre än så. Redan 1664 förpliktade sig tsaren i en traktat med furst Georg Stefan av Moldau att i händelse av seger över Turkiet återlämna Budjak med Tighina jämte de hamnstäder vid Moldaus kust, som turkarna höllo besatta. Därav blev tills vidare ingenting. Men när Karl XII 1711 förmått sultanen att förklara Ryssland krig, skaffade tsar Peter sig en bundsförvant i furst Demeter Cantemir av Moldau. I förbundstraktaten nämnes »Bender med Budjak» såsom rätteligen tillhörigt Moldau; vidare förpliktar sig tsaren att efter kriget utrymma Moldau.

Två gånger hade ryska härskare alltså garanterat Moldaus rätt till Budjak; om återstoden av det land, som vi nu kalla Bessarabien, säges intet särskilt i traktaterna, och intet särskilt behövde heller sägas, ty denna återstod hade ända sedan 1300-talet oavbrutet tillhört fursten av Moldau.

Om ryssarna alltså dittills icke haft planer på Moldaus delning utan tvärt om upprepade gånger lovat att under givna förutsättningar återställa dess integritet, så visade de sig framdeles icke främmande för tanken att införliva hela landet med sitt imperium. Vägen från Moskva till Konstantinopel går genom Moldau, och där utspelades betydande delar av krigshändelserna under 1700-talets rysk-turkiska krig. Tre gånger under 1700-talet ockuperades landet av ryska härar, och vid freden mellan Ryssland och Turkiet i Kütjükkainardja 1774 räddades Moldau endast genom Österrikes intervention från att bli en rysk provins. Till tack tog Österrike året därpå Bukovina, riksgrundaren furst Bogdans stamland, med hans forna huvudstad Suceava. Det var Moldaus första delning; över en tiondel av landets område gick förlorat.

Nästa delning lät icke länge vänta på sig. En svensk läsare behöver icke erinras om fördraget i Tilsit 1807 mellan tsar Alexander I och Napoleon, som gav Ryssland fria händer mot Sverige och Turkiet. Sverige förlorade Finland, men Turkiet slapp billigare undan; det köpte sig fred 1812 genom att låta Ryssland annektera Moldaus landsdel Bessarabien, nära hälften av furstendömet's historiska område, mer än hälften av vad som återstod efter Bukovinas förlust.

Furstarna av Moldau hade sedan långt tillbaka tillsatts av sultanen och oftast varit utländska män. Från 1820-talet fick landet inhemska furstar; men vad Höga Porten gjorde eller underlät för att tillmötesgå folkets nationalkänsla betydde föga. Upplysande om det verkliga tillståndet är den lakoniska satsen i Nordisk familjebok: »Den faktiska makten låg dock hos ryske ambassadören i Konstantinopel och Rysslands konsul i Iasi.» Under Krimkriget ockuperades Moldau av ryska trupper, och säkerligen hade det i sin helhet införlivats med Ryssland, om icke kriget gått ryssarna emot och om det icke legat i Österrikes intresse att hejda den ryska expansionen mot Balkan. I Parisfreden fick Moldau t. o. m. tillbaka ett stycke av Bessarabien.

Kort efter kriget, 1861, förenades Moldau och Valakiet till furstendömet Rumänien. Det nybildade riket deltog på rysk sida i rysk-turkiska kriget 1877—78 och vann därmed sitt fulla oberoende. Som tack för hjälpen behöll Ryssland hela Bessarabien.

I de rumänska bergen är den kristna kyrkan urgammal. Kustlandet vid Svarta havet norr om Donaumynningarna, alla folkvandringars port mot Balkan, kristnades först på 1300-talet av den valakiska furstesläkten Bassarab och fick efter sina herrar namnet Bessarabien, som senare kom att gälla hela landet mellan Prut och Dnjestr upp till Bukovinas gräns. Redan före 1300-talets slut hade landet införlivats med furstendömet Moldau.

I sydöstra Europa finns knappast någonstans, om icke möjligen i Grekland, någon nationellt enhetlig befolkning; överallt äro språk och folkstammar kaotiskt blandade om varandra. Hela Rumänien inom 1920 års gränser hade omkring 1930 en befolkning, som till 77% bestod av rumäner. De största minoriteterna voro 7,3% magyararer och 6,6% judar; resten var en brokig blandning av tyskar, ryssar, bulgarer, turkar, tatarer, rutener, serber, polacker, greker, zigenare och andra.

Bessarabiens befolkning var enligt rysk statistik 1834 till 86% rumänsk. En rumänsk folkräkning 1938 anger 56% rumäner och som de största minoriteterna 12,3% ryssar, 11% ukrainare och rutener, 7,2% judar och 5,7% bulgarer. Om dessa siffror vore tendentiösa, skulle de givetvis se annorlunda ut. Visserligen får man antaga, att ryssarna på 1830-talet beräknade procenttalet rumäner efter en metod, som gav en något för hög siffra; men det är likväl tydligt, att Bessarabien, när det först kom i ryssarnas händer, var rumänskt land i ungefär lika hög grad som någon annan landsända i det nuvarande

konungariket. Det är ävenledes tydligt, att förryskningsarbetet hade haft vissa framgångar mellan 1812 och 1917.

Som vi ha sett, kom Ryssland i besittning av furstendömet Moldaus ena hälft Bessarabien 1812 genom ett fredsslut med Turkiet. 1878 bortskänktes Bessarabien åter till Ryssland av främmande händer, när de västliga stormakterna vid Berlinkongressen ville lämna Ryssland något soulagement för vad man på andra håll berövade det. Lika litet som Moldau tillfrågades i det förra fallet, fäste man sig vid Rumäniens syn på saken i det senare. Härom må det vara nog sagt, att intet erkännande eller medgivande undertecknades av den rumänska statens representanter.

I Bessarabien levde det rumänska nationalmedvetandet kvar under det ryska herraväldet. Först vid den ryska revolutionen 1917 kunde det komma till uttryck. Nästan samtidigt med Finland förklarade Bessarabien sig självständigt; den 2 december bildades en »moldavisk» demokratisk republik, som i början av januari 1918 måste begära bistånd av den rumänska armén för att rensa landet från tygellösa ryska soldathopar. Den 27 mars tillkännagavs Bessarabiens frivilliga anslutning till Rumänien. I mars 1920 erkände »de allierades högsta råd» Bessarabien såsom en integrerande del av den rumänska staten.

Vad som sedan hänt kan berättas i korthet. Vintern 1939—40 sprängde den ryska nebulosan gränsen mot Finland; Karelska näset, Saimastränderna och Sallaområdet införlivades i sovjetunionen. I juni 1940 ockuperade sovjetunionen Bessarabien efter ett ultimatum till Rumänien. Vid midsommartiden 1941, då det tyska anfallet mot Ryssland sattes i gång, gingo Finland och Rumänien på var sin flygel av fronten också till anfall för att återtaga vad som med våld berövats dem. Liksom finnarna beredde sin återerövring ett skydd genom framryckningen i Fjärrkarelen, lade de rumänska fördelningarna ett skyddsbälte för det återvunna Bessarabien genom fortsatt framryckning hinsides Dnjestr. På frontens båda flyglar har det strategiska anfallet skett till tjänst för ett politiskt försvar: att trygga egna landsdelar, som återvunnits från en svekfull och rovgirig granne.

Nu står det åter strid om Bessarabien; telegrambyråerna berätta om utrymning, och löpsedlarna sprida rykten om panik. Om stridens utgång kan ingenting sägas; endast några ord om dess innebörd.

Rumänien har aldrig fört erövringskrig, endast eftersträvat nationell enhet på samma sätt som 1400-talets Spanien, 1860-talets Italien eller 1940-talets Finland. Var och en, som erkänner nationalitetens idé, måste i sitt hjärta ställa sig på Rumäniens sida i den strid som nu pågår.

Om något i staters mellanhavanden kan kallas för *rätt*, är det Bessarabiens rätt sedan sexhundra år att få leva och utvecklas inom den rumänska nationalitetens ram.

Rysslands anspråk på Bessarabien är intet annat än anspråket på folkvandringarnas urgamla härväg, porten till Balkan, vägen till Tsargrad och nyckeln till Medelhavet.

Hans Wählin.

Ryssland— Polen. Till de hittills olösta problemen av principiell karaktär, vilkas lösning kommer att bli en prövosten av värdet i atlantdeklarationen, hör frågan om den polska östgränsen och de rysk-polska relationerna. Från polsk sida emotses man problemets lösning med lugn och med gott samvete, eftersom Polen varken har överfallit Ryssland eller på annat sätt begått någon orätt mot denna stat och eftersom Ryssland, enligt polsk åsikt, icke har något skäl att avbryta de diplomatiska förbindelserna med Polen; detta skedde som bekant under den förevändningen att Polen skulle ha fordrat en Röda Kors-undersökning av Katyn-affären. Att denna ansökan senare återtagits anses från polsk sida inte som något erkännande av ett diplomatiskt misstag, utan detta skedde på grund av att en internationell undersökning av fallet — vid vilken undersökning Ryssland ej deltog — visade sig värdelös. Flera månader ha sedan dess förflutit och ingenting har hittills ändrats i förhållandet Ryssland—Polen, trots Polens beredvillighet och de allierades medling. Den propagandakampanj, som Moskva satt igång, har hittills ej stoppats.

På sista tiden angripes framför allt den efter Sikorskis död nyutnämnde överbefälhavaren över polska armén, general Sosnkowski. Sikorskis död var en svår förlust även för de allierade med hänsyn till Sikorskis stora diplomatiska skicklighet. Han var rätte mannen att åstadkomma en snabb lösning av den rysk-polska konflikten. Sosnkowski är visserligen ej medlem i den nya polska regeringen, men han är utan tvivel den största personligheten bland de polska emigranterna. Därför betecknar Moskva den nuvarande polska regeringen i London som en Sosnkowski-regering, även om det, i synnerhet bland bondepartiets representanter, kan förmärkas en kraftig opposition mot honom. Sosnkowski är känd för sin oförmåga att kompromissa och därför är han ej väl ansedd i Moskva. Propagandan mot honom går t. o. m. så långt, att den ger honom skulden för ett inbördeskrig i Polen, emedan de under honom lydande hemliga militärorganisationerna i hemlandet icke vilja tillåta någon under sovjetregeringen lydande kommunistisk partisanverksamhet. Sosnkowski fordrar ett enhetligt kommando över alla polska stridskrafter, officiella såväl som underjordiska, och vill ej tillåta, att ett liknande sakernas tillstånd uppstår i Polen som i Jugoslavien, där anhängare till Tito resp. Mihajlovitj bekämpa varandra inbördes.

Sosnkowski betecknas ofta såsom bärare och fortsättare av Pilsudski-traditionerna. Eftersom tidigare under Pilsudski och dennes efterföljare medlemmar av officerskåren spelade en viktig politisk roll i Polen, hyser man på många håll ännu i dag den föreställningen, att den polska officerskåren skulle ha ett starkt politiskt inflytande. Dessa åsikter, härrörande sig från icke-polska kretsar, och i synnerhet jämförelsen med de tidigare förhållandena motsvaras ej av verkligheten.

Sosnkowski var visserligen ända från sin studenttid fram till Pilsudskis statskupp 1926 dennes närmaste medarbetare, och ansågs som Pilsudskis förste man och ställföreträdare, oberoende av vilken ställning han officiellt intog. Men detta förhållande har väsentligt ändrats

sedan 1926. Sosnkowski understödde icke Pilsudskis statskupp. Han förblev enbart militär och avhöll sig från all politisk verksamhet. Pilsudskis politiska medarbetare voro efter 1926 män med den mest skiftande politiska inställning. Som ministerpresident och som Pilsudskis närmaste medarbetare finna vi följande personer: demokraten professor Bartel (vilken nu arkebuserats i Lemberg av tyskarna, emedan han vägrade att bli någon sorts Quisling), de helt opolitiska generalerna Skladkowski och Zeligowski, de gamla revolutionärerna Pristor och Slavek, av vilka den senare var fascistsympatisör, Koc och Jendrzewicz, vilka försökte kopiera fascismen, vidare professor Kozlowski (vilken från Moskva övergått till tyskarna och såsom fanflyktig av en polsk ståndrätt dömts till döden in contumaciam), Smigly-Rydz och Beck och slutligen statspresidenterna Moseicki och Raczkiewicz. Alla dessa män, som under vissa perioder voro Pilsudskis nära medarbetare, kunna likafullt kallas bärare av Pilsudskitraditionerna, och somliga av dem ha efter marskalkens död också kallat sig så. Deras politiska fysionomi är dock som synes mycket olika.

Pilsudski själv var en mycket komplicerad personlighet, som under årens lopp genomgått olika förändringar. Hur mycket kan man inte kalla Pilsudski-traditioner? Hans oavhängighets- och frihetssträvanden, hans antiryska inställning eller hans realpolitiska utrikespolitik med icke-angrepps-pakter åt väster och öster, och hans förbund med Frankrike, hans tydliga vänskap med Hitler eller hans avståndstagande från Hitler, hans hårdhänta inrikespolitik eller hans strävanden efter en demokratisk uppfostran av folket, hans tolerans gentemot minoriteterna och hans federationspolitik eller hans intolerans? Allt detta och ännu mycket mera kan sägas om Pilsudski. Därför äro termer såsom Pilsudski-man och Pilsudski-traditioner oklara och blott i stånd att skapa oklarhet. De borde försvinna fortast möjligt.

Sosnkowski själv har sin egen politiska fysionomi. Med få ord kan man beteckna honom som en klart tänkande, kompromisslös principmänniska med demokratisk inställning. I ungdomen var han socialdemokrat, och under hela sitt liv har han aldrig uppträtt odemokratiskt. Från icke-polskt håll publiceras även understundom den åsikten, att general Anders, befälhavaren över den polska armén i Mindre Asien, och hans officerskår skulle ha ett visst politiskt inflytande. Han påstås vara bärare av Pilsudski-traditioner. Faktum är emellertid att general Anders är en helt opolitisk personlighet. Men skulle man vilja hänga på honom en politisk etikett, så skulle han på sin tid snarare ha förtjänat att betecknas som en Pilsudskimotståndare. Han har aldrig tillhört den polska legionen, ur vilken Pilsudski rekryterade sina män, utan har tjänstgjort i den ryska armén och var under årtalen den främste militäre (ej politiske) medarbetaren till överbefälhavaren i Västpolen, Dowbor-Musnicki, som var en fanatisk Pilsudskimotståndare. Men general Anders har aldrig sysslat med politik. Officerskåren är i politiska frågor utan inflytande, och enligt högkvartersorder måste officerare i aktiv tjänst under hot om avsked hålla sig borta från politiska möten.

Den polska utrikespolitiken bestämmes genom det utrikespolitiska utskottet i den polska regeringen, till vilket höra följande fyra ministrar: premiärminister Mikolajczyk (bondepartiet), hans ställföreträdare Kwapinski (socialdemokrat), minister Seyda (nationella högern) och utrikesminister Romer (fackman). Två av dem, Kwapinski och Romer, ha närmare lärt känna dagens Ryssland; Romer såsom sändebud i Moskva och Kwapinski från de ryska fängelserna och interneringslägren för polacker, i vilka han från slutet av 1939 tillbringt nära två år. Minister Kwapinskis inställning till den ryska frågan är känd genom hans yttranden under besöket i Stockholm i maj d. å., alltså ännu under Sikorskis livstid.

Den ryska propagandans utfall mot hela polska London-regeringen och mot general Sosnkowski såsom den starke man, vilken står bakom regeringen, tar man från polsk sida med lugn. Man hänvisar till argumentens egendomliga likhet med Göbbelspropagandans och vill ej ytterligare låta sig provoceras. Med lugn emotser man lösningen av konflikten med Ryssland. Man har i gott minne de växlingsrika förhandlingarna mellan Polen och Ryssland 1920—1921, vilka förhandlingar till sist slutade med en kompromiss, som å båda sidor ansågs bra och rättvis. Med tillförsikt riktar man blicken mot atlantdeklarationen, som utesluter användandet av våld mot rätt.

10.XII. 43.

Stanislaw Warta.

Just som ovanstående artikel gått i press, kom meddelandet om den tjeckoslovakiske utrikesministern Ripkas inbjudan till Polen att ansluta sig till den rysk-tjeckiska pakten. Den tjeckiske utrikesministerns uttalande gjordes i samförstånd med Moskva-regeringen. Den polska regeringens ställningstagande till detta erbjudande är hittills ännu ej känt.

Den första fråga en polack måste göra sig inför detta erbjudande är följande: är detta ett bevis för att en ny uppfattning råder i Moskva efter Teherankonferensen, en uppfattning i atlantdeklarationens anda? I så fall kommer inbjudan säkert att antagas med största tillfredsställelse. Men säkerligen är det ej omotiverat om man förmodar, att den polska regeringen, innan den undertecknar ett alliansfördrag med Ryssland, vill ha följande problem uppklarade: a) ett ryskt erkännande att alla till Ryssland från Ostpolen 1939 deporterade polska medborgare skola återfå sitt polska medborgarskap och att de enligt folkrättens principer åter ställas under de polska konsulatens skydd; b) att de i Ryssland bildade polska regementena ställas direkt under den polska Londonregeringens befäl. Frågan om den polska östgränsen borde enligt polsk uppfattning inte behöva diskuteras, eftersom den officiellt icke existerar mellan Polen och Ryssland, sedan Ribbentrop-Molotov-avtalet av den 23 augusti 1939 genom Stalin-Sikorski-avtalet av Ryssland högtidligt förklarats ogiltigt.¹

16.XII. 43.

S. W.

¹ Red:s anm.: Häremot kan blott nämnas, att man vid Teherankonferensen enligt rykten diskuterade tanken att ge Polen Ostpreussen som ersättning för det av ryssarna fordrade östra Polen.

Japanen och maskinen. Såväl japanska som europeiska nationalekonomer, framför allt tyska, ha med skärpa påvisat de brister, som vidlåde den japanska industrien under decennierna före andra världskriget, särskilt beträffande personalen, som i många branscher var och enligt fackmäns utsago ännu är undermålig. På grund av den oskolade arbetskraften hörde under åren före kriget maskinskador, förorsakade av slarv eller felaktig manövrering och slöseri med råmaterial till ordningen för dagen i japanska fabriker. Arbetarnas bristande yrkesskicklighet i en del industrier omöjliggjorde en tillverkning av verkligt solida varor. Det kunde endast bli tal om en massproduktion av ganska värdelösa och snabbt förbrukade artiklar. Men tack vare de otroligt låga priserna togo de sig med bibehållen konkurrenskraft över tullmurar på 300 % och köptes av naivt folk, som de första dagarna jublade över en god affär, men sedan upptäckte, att de blivit lurade, exempelvis vid köp av japanska ur och cyklar. De japanska arbetarna äro ej blott okunniga, säger en tysk nationalekonom, utan även lata och slöa. I stenkolsindustrien var i Japan under förkrigstiden den genomsnittliga produktionen per man 110 ton, medan den i Belgien var 175, i Tyskland 256 och i England 283 ton, och ändå arbetade japanerna på det minsta djupet. Även i textilindustrien var det så och så med arbetsprestationen. Den tyske nationalekonomen, professor Ernst Schultze, uppger, att en prestation, som i de engelska spinnerierna kräver x arbetare, erfordrar i den japanska textilindustrien 3x arbetare. Också i väverierna hade personalen under åren före krigsutbrottet inte samma tekniska färdighet som textilarbetarna i Europa och U. S. A. I nästan alla japanska näringsgrenar var i fredstid arbetsintensiteten ej på långt när så uppdriven som i England, Tyskland och Förenta staterna. Ett regelbundet, intensivt arbete ligger inte för japanens kynne, säger en japansk publicist. Japanen kan arbeta länge, om han får arbeta långsamt med täta rök- och tepauser. Det i grund och botten estetiskt anlagda japanska folket föraktar maskinen; den är en fiende till japanens konstnärliga individualitet. Det är signifikativt för det japanska temperamentet och ingeniet, att japanens originalitet och överlägsenhet visar sig framför allt i det estetiskt betonade handarbetet, en överlägsenhet, som ibland tangerar det geniala.

Är den japanska arbetsprestationen i vissa avseenden den euro-amerikanska underlägsen, så beror det ej blott på fabriks- och verkstadsarbetarnas medelmåttiga utbildning och hårda anställningsvillkor, utan även på personalens rekrytering, vartill komma rasbiologiska och psykologiska faktorer.

Medan i regel de euro-amerikanska industrierna vuxit fram ur en gammal förnämlig och kvalitativt högtstående hantverkstradition, sakna flera av de efter den industriella revolutionen i Japan snabbt monterade industrierna en sådan grundval av erfarenhet och yrkesskicklighet, exempelvis järn- och stålindustrien. Detta torde vara den japanska industriens allvarligaste brist, ofta omvittnad av japanska industrimän. I textilindustrien är dock denna brist ej så kännbar. Kvinnor med flinka händer för spinnmaskinernas manövrering finns

det gott om i Japan, och arbetet kräver för övrigt inte lång utbildning. Men järn- och stålindustrien kan ej bli stor och betydande i ett land, där man saknar en sådan arbetarstam som den t. ex. Sverige disponerar, i vilken yrket genom tiderna gått i arv från far till son. Japanen kan med sin receptiva intelligens — originell och nyskapande är den endast på det estetiska gebitet — skickligt efterapa den euro-amerikanska stålindustriens organisation och metoder, men att trola fram den rutin, den erfarenhet och kapacitet, som är utmärkande för arbetarna vid järn- och stålverken i Europa och U. S. A., ja i sådan grad att man här verkligen kan tala om en arbetararistokrati, det förmår inte japanen. Han har en på utländska mönster kalkerad maskinindustri, men den saknar ännu teknisk kultur och tradition. För några år sedan yttrade en japansk minister, att etablerandet av en autarki inom industriens järn- och stålrayon är omöjligt, enär Japan inte har en gammal beprövad järnhantering, om man bortser från tillverkningen av svärdsstål, i vilken japanerna varit mästare alltsedan samuraitiden.

Visserligen är de statliga stålverkens prestationskapacitet både kvalitativt och kvantitativt ganska tillfredsställande, t. ex. stålverken i Osaka och Kobe med deras talrika filialer, men enligt japanska fackmäns utsago kunna stålverken inte uppnå samma höga kvalitetsgrad som de euro-amerikanska verkstäderna, vilkas produkter den japanske konsumenten i fredstid föredrar, trots att de äro 10 à 40 % dyrare.

Förutom det att stålindustrien saknar en gammal hantverkstradition, har den varit och är alltjämt i viss mån handicapad av de svårigheter, som uppstå till följd av bristen på en industriell reservarmé. När i fredstid en gynnsam konjunktur börjar, är i regel efterfrågan på arbetskraft enorm. Fabrikerna äro då för personalens komplettering uteslutande hänvisade till mer eller mindre oskolad arbetskraft från landsbygden, som de anskaffa genom ett, milt talat, egendomligt värvningssystem. Den arbetskraft, de få, söka de med alla medel kvarhålla. Det är endast ett medel, som de ej vilja använda: skäliga löner. Bland de japanska arbetsgivarna härskar alltjämt den felaktiga uppfattningen, att produktionen blir billigare, ju lägre lönerna äro. Dåliga löner och i övrigt hårda arbetsvillkor äro just inte ägnade att skapa en rutinerad arbetarstam. Ej underligt, att personalen i fredstid växlar snabbt i de japanska fabrikerna. Män och kvinnor, som värvats på landsbygden, rymma ofta efter några veckors arbete. I krigstid bli givetvis dylika eskapader strängt bestraffade.

Den oregelbundenhet, som under mellankrigstiden karakteriserade fabriksarbetet, berodde ej blott på de hårda arbetsvillkoren och det starka inslaget i personalen av unga, vagabonderande ynglingar och flickor från landet. En japansk professor påpekar, att en ej ringa procent av hans landsmän har malajblod. Malajen är lat och nyckfull. För det regelbundna arbete, som den moderna industrien kräver, är han föga skickad. Den tyske Asienforskaren Tille har i sin avhandling om de mongoliska industriarbetarna, till vilka han även räknar japanerna, förklarat, att den japanske industriarbetaren är ur tysk industriell synpunkt mindervärdig. Han saknar, säger Tille, lust och

Dagens frågor

kärlek till fabriksarbetet; han arbetar för att inte svälta, och då han någon gång tjänar mer än han behöver, »firar» han ett par dagar. När han vid återkomsten till fabriken får en admonition, ber han chefen ta det lugnt och tänka på något annat. En bild av den japanske arbetaren i fredstid, tecknad av en tysk...

Dumolard, en av Frankrikes främsta experter på Japan och Kina, säger i sin bok »Le Japon politique, économique et social», att japanens reslust och hans ojämna energikurva (korta, intensiva energimoment med mer eller mindre långa indolensintervaller) ge en förklaring till det oregelbundna arbetstempot i fabriken. Enligt Dumolard är det (då ett krig ej skärper disciplinen) mycket vanligt, att mer än hälften av arbetsstyrkan tar ett par extra fridagar efter en helg. I regel stannar blott 25 % längre än 2 år. Det är endast en från landsbygden rekryterad arbetargrupp, vars prestationer i industrien anses vara i alla avseenden tillfredsställande: de arbetare, som förut arbetat på risfälten. Risodlingen kräver en lika disciplinerad och kunnig personal som maskinindustrien.

Professor Rathgen (ännu en tysk som säger japanerna obehagliga sanningar) har i sin avhandling »Die Japaner in der Weltwirtschaft» särskilt skarpt kritiserat den japanska fabriksledningen; han klandrar de stora industriföretagens bristfälliga organisation, som i fredstid tycks vara baserad på principen: ödsla så mycket som möjligt med tid och kraft! Och han tillägger: »Så länge det japanska folket inte är kapabelt till en självständig vetenskaplig forskning, så länge dess tänkande och handlande endast äro inställda på det närmast till hands liggande, på det omedelbart uppnåeliga, så länge japanerna blott äro i stånd att imitera Europa och U. S. A. och ej skapa något nytt, komma de tekniskt och ekonomiskt att vara de euro-amerikanska industrinationerna underlägsna. Talet om att den japanska tekniken och industrien hota den västerländska industrien med förintelse, är ett nonsens.»

De under de sista femtio åren för den japanska exportindustrien gynnsamma konjunkturerna ha finansiellt och tekniskt utnyttjats. Japanerna äro stolta över sin industris evolution, men dess snabba tempo skulle ha varit omöjligt, om inte den japanska industrien kunnat hoppa över alla de utvecklingsstadier, vilka i Europa och U. S. A. voro nödvändiga för att uppnå de resultat, japanerna fått till skänks av de vita. Dessa resultat ha tekniskt tillgodogjorts, men i socialorganisatoriskt hänseende står Japan ännu inte på samma nivå som Euro-amerika.

Jean Cay.